

Terworm, klein maar fijn!

Natuurvisie 2018 -2035

Natuurmonumenten

Welkom op Terworm

Historisch en groen

Terworm, ook wel Landgoed Terworm genaamd, is een historische en groene plek aan de Geleenbeek. Het ligt tegen de westgrens van Heerlen en is ingeklemd tussen de wegen A76 en N281. Het is ongeveer 220 hectare groot, waarvan 85 hectare eigendom is van Natuurmonumenten.

Met deze natuurvisie wil Natuurmonumenten voor haar gebied beschrijven wat de visie en doelen voor de komende 18 jaar zijn. Omdat de gronden van Natuurmonumenten sterk verweven zijn met de gronden van anderen binnen het landgoed, kijkt deze visie nadrukkelijk over eigendomsgrenzen heen. Alleen door goede samenwerking kan natuur, landschap, landbouw en recreatie hier optimaal tot haar recht komen. Natuurmonumenten hoopt met deze visie daar een bijdrage aan te leveren, als vervolg op de eerder gezamenlijke opgestelde visie in 2001.

Terworm is een bijzonder gebied, met een verrassende mix van landschappen, natuur, woon- en werkgelegenheid en cultuurhistorie. Het dankt haar naam aan een adellijke familie uit Worm, die in de 14de eeuw het kasteel Terworm aan de Geleenbeek bouwden. Dit kasteel vormt ook nu

nog het hart van het gebied. Naast het kasteel zijn er op Terworm nog 10 historische gebouwen en ruïnes te vinden, vaak met een middeleeuwse oorsprong. En ook in het omringende landschap is de vroege historie nog voelbaar. Hellingbossen en bossen langs de Geleenbeek worden afgewisseld met akkers, boomgaarden, hagen en natuurlijk beheerde graslanden. Samen met de meer recente stadsrand, snelwegen en een spoorlijn bepalen zij het beeld. De aantrekkelijke afwisseling en de goede recreatieve ontsluiting maakt Terworm tot een populair recreatiegebied voor omwonenden en bezoekers.

De natuur is al even verrassend en afwisselend als het landschap. Vooral de bosgebieden zijn van bijzondere betekenis en hebben gedeeltelijk een Europese bescherming als Natura2000 gebied. Er komen bijzondere soorten in voor als de

zeggekorfslak en de iepenpage (vlinder). In een aantal graslanden vallen de grote aantallen orchideeën op, maar er komen meer bijzondere soorten voor, waaronder een zeer zeldzame mosje, het smal landvorkje. En mede door de aanwezigheid van akkers worden soorten gezien als de patrijs, dassen, reeën en soms zelfs wilde zwijnen. Er zijn ook minder positieve ontwikkelingen gaande. Zo komt er minder water in de (te) diep ingesneden Geleenbeek en dreigt het gebied te verdrogen. Een exotische schimmel bedreigt de essen in de bossen, waardoor sterfte, open plekken en uiteindelijk verruiging van die bossen kan ontstaan. En een in ongebruik geraakte waterzuiveringsinstallatie

krijgt wellicht een nieuwe, stedelijke bestemming in plaats van een natuurbestemming.

Terworm heeft wat Natuurmonumenten betreft haar volle potentie nog niet bereikt. Ook de komende 18 jaar werkt Natuurmonumenten daar aan verder. Wij gebruiken daarvoor de beheerstrategie 'natuurrijk cultuurlandschap'. We werken continue aan de versterking van natuurwaarden, maar zullen dit steeds doen met aandacht voor de historie van het gebied en het omringende cultuurlandschap. Hopelijk kunnen we blijven samenwerken met onze omgeving en zo onze plannen voor landgoed Terworm gaan realiseren!

Inhoud

Voorwoord	3
1 Visie op landschap en water	6
Typisch Zuid-Limburg	7
2 Visie op natuur	12
Verbonden rijkdom	13
Visiekaart Terworm	16
3 Visie op cultuurhistorie en gebouwen	20
Zichtbaar en beleefbaar	21
4 Visie op recreatie	26
Toegankelijk en rustig	27
Colofon	30

Visie op landschap en water

Typisch Zuid-Limburg

Het landschap van landgoed Terworm biedt wat voor Zuid-Limburg zo kenmerkend is. Het gebied kent voor Nederland vrij grote hoogteverschillen en ligt op de fraaie overgang van het plateau van Ubachsberg, naar lager gelegen gronden die door beken worden gedomineerd. Door het hart van het gebied stroomt de Geleenbeek. Deze beek heeft verschillende verschijningsvormen. Voor het grootste deel heeft de beek een natuurlijk verloop en inbedding in waardevolle, vochtige (alluviale) bossen. Maar er zijn ook gedeelten waar de beek nog als een soort sloot door landbouwgebied loopt, vooral ter hoogte van Hoeve Gitsbach. Hier ontbreekt een natuurlijk beekprofiel en beek begeleidende beplanting.

- 1 Natuurmonumenten zou graag zien dat de natuurlijke inrichting van de Geleenbeek binnen Terworm wordt vervolmaakt. Daarvoor is samenwerking met lokale agrariërs en het Waterschap Limburg noodzakelijk.

Door toename van stedelijk gebied rondom Terworm, en door de opheffing van een rioolwaterzuiveringsinstallatie, komt er de laatste jaren minder water in de Geleenbeek. De waterstand in de beek is daardoor vaak laag, terwijl het profiel van de beek diep is. Het aanwezige water, waaronder waardevol kwelwater, stroomt door dat

diepe profiel nog sneller weg. Dit heeft een nadelig effect op de omringende, vochtige bossen, maar zorgt ook voor verdroging hoger op de flanken.

- 2 Samen met het Waterschap willen we het watersysteem beter onderzoeken en aanpakken. Gevraagd wordt om verondieping van de beek, verhoging van het beekpeil en meer verbinding met de aangrenzende natuur. Ook wordt gevraagd om incidentele riooloverstorten op de beek en het Prickenisserloopje in de toekomst te voorkomen.

- 3 Samen met het waterschap willen we de mogelijkheden voor het versterken en vasthouden van kwel onderzoeken.

Tegenover de verdroging staat dat er incidenteel wateroverlast is in het gebied. Tijdens hevige regenbuien stroomt water uit het stedelijk gebied naar het lager gelegen Terworm en zorgt daar voor overlast. Zo zijn er overstromingen geweest bij het kasteel, door toestromend water over de weg. Gelukkig wordt dit probleem al opgelost. Aan de kant van de onderwijsboulevard stroomt ook regelmatig water het gebied in. Dit is te merken aan de fruitbomen langs de Douvenrader Allee. Veel

fruitbomen zijn daar doodgegaan door te veel water in de bodem. Het is dan ook nodig om dit overschot aan water op te gaan vangen waar dat kan, en het via infiltratie aan te wenden om verdroging van het gebied tegen te gaan.

- 4 Bij de Douvenrader Allee liggen wellicht kansen om in samenwerking met de Gemeente Heerlen een waterbuffer aan te leggen. Dit kan misschien aan de zijde van de sportvelden, of in de gracht rond de ruïne van Oud Douvenrade. Samen met het waterschap willen we de situatie onderzoeken.

Het landschap van Terworm is heel gevarieerd door de natuurlijke bossen en graslanden, die worden afgewisseld met akkers, boomgaarden, hagen en historische gebouwen. Door deze gevarieerdheid, de glooiende vormen en de afwisseling tussen open en besloten heeft Terworm een heel natuurlijke uitstraling. Alleen de laan naar het kasteel, en het kasteel met de kasteeltuin hebben een statig, formeel karakter. Deze beide karakters van Terworm wil Natuurmonumenten graag versterken. Het doel is om de groene structuren van het landgoed nog verder te versterken, zodat de gebieden ten noorden en ten zuiden van de spoorlijn nadrukkelijker een geheel worden. Met een fraaiere inrichting van de randen van het gebied wordt bovendien tegenwicht geboden aan de aanwezige stadsranden en snelwegen. Vooral aan de zijde van de onderwijsboulevard is de overgang niet erg fraai. Wij willen daarom:

- 5 De percelen op onze akkers kleinschaliger maken. Op deze kleinere percelen gaan we meerdere gewassen telen en gebruiken we kruidenrijke mengels.
- 6 Rond Oud Douvenrade vervangen we dode fruitbomen, zodra de wateroverlast daar is opgelost.
- 7 Op een aantal plaatsen planten we extra hagen, om de kleinschaligheid van het gebied nog iets te versterken.

Samen met andere eigenaren in het gebied willen we graag het volgende bereiken:

- 8 Samen met de gemeente Heerlen zouden we de laanbeplanting langs de weg naar het kasteel willen vervolmaken en zo de statige entree van het gebied verder willen versterken.
- 9 Om het zicht op het kasteel te versterken en de beleving ervan te vergroten, zou het een idee kunnen zijn om ook ten noordoosten van het kasteel de Rococo-tuin te herstellen. Dit in overleg met de familie van der Valk en mits mogelijkheden binnen eisen vanuit Natura2000.

- 10 Voor de weilanden langs de noordoostzijde van Terworm wordt voorgesteld om deze kleinschaliger te maken en te omzomen met hagen. Zie ook het eerdere voorstel in de landgoedvisie van 2001.
- 11 Extra fruitbomen zijn welkom. Natuurmonumenten omarmt het initiatief van de familie van der Valk om meer boomgaarden aan te leggen rondom het kasteel.
- 12 Aan de zijde van de onderwijsboulevard zou een veel robuustere, groene overgang moeten komen, die veel duidelijker vorm geeft aan een geleidelijke overgang tussen stad en land. Dit zouden wij samen met de gemeente Heerlen verder willen uitwerken.

- 13 Plaatselijk kunnen de overgangen tussen het gebied en de snelwegen worden verfraaid, door extra beplanting langs de wegen aan te brengen, en door bestaande beplanting niet steeds periodiek af te zetten. Langs de A76 zouden we met RWS ook graag willen werken aan het terugdringen van geluidhinder.

Terworm wordt doorsneden door een spoorlijn, die op een hoge dijk ligt. Er is nu één onderdoorgang, ten westen van de Geleenbeek, die is bedoeld voor fietsers en bestemmingsverkeer. Het pad naar de doorgang onder de spoordijk ligt hier tegen de westgrens van het gebied aan, naast de A76.

Ten zuiden van de spoordijk ligt boerderij Hoeve Gitsbach met omringende akkers. Over deze gronden lopen geen verbindingen van noord naar zuid. De twee functies zorgen er samen voor dat het noorden en het zuiden van Terworm visueel en functioneel grotendeels van elkaar gescheiden zijn. Vooral de verbinding voor wandelaars is slecht.

- 14 Op termijn zouden we graag zien dat het noorden en het zuiden van Terworm beter met elkaar verbonden worden. In eerste instantie denken we aan een fiets- en wandelverbinding langs de beek, ter hoogte van Hoeve Gitsbach. Dit kan samen gaan met een herinrichting van de beek (zie punt 1). Daarnaast zou het wenselijk zijn om te kijken of een tweede onderdoorgang mogelijk is, waarbij een passage naast de N281 het meest haalbaar lijkt.

Bijzonder object in het landschap van Terworm is de voormalige rioolwaterzuiveringsinstallatie (RWZI). Rond de RWZI speelt een discussie over wat te doen met dit industriële object. De regio Parkstad onderzoekt op dit moment een mogelijk hergebruik van de bouwwerken en het terrein. Daarbij wordt gedacht aan een 'uniek centrum, waar natuur, kunst en duurzaamheid samenkomen'. Eerder is echter ook de optie van sloop en teruggeven aan de natuur geopperd.

- 15 Gezien de gevoelige ligging van de RWZI aan de Geleenbeek, en het feit dat Terworm al volop onder druk staat van haar stedelijke omgeving, ziet Natuurmonumenten maar één wenselijk uitkomst. Sloop! Daarmee komt grond vrij om de Geleenbeek weer terug te leggen in haar oorspronkelijke dal.

Visie op natuur

Verborgen rijkdom

De Geleenbeek loopt met beek begeleidend bossen als een groene gordel door Terworm en is de alles verbindende schakel voor natuur. Het zijn de beek begeleidend, vochtige, alluviale bossen die zeldzaam zijn en die zijn aangemerkt als Natura2000 habitat. Vooral de kalk-elzenbroekbossen, die worden voorzien van kalkrijke kwel, zijn uiterst zeldzaam. In Nederland is hier potentieel slechts 10 hectare van aanwezig, waarvan de helft in Terworm zou kunnen liggen. Ook de omgeving van de RWZI heeft goede potentie voor kalkrijke kwel en dus potentie tot het ontwikkelen van dit kalk-elzenbroekbos.

- 16 Natuurmonumenten streeft er naar om deze bijzondere alluviale bossen met voorrang te herstellen en waar mogelijk uit te breiden. Dit doen we door populieren op de hellingen en langs de beek grotendeels te verwijderen. Zo verminderen we het verdrogende effect op het alluviale bos, en wordt verruiging door vallend blad tegengegaan.
- 17 Zoals ook al bij punt 3 is genoemd willen we de kwelstromen onderzoeken, stimuleren en vasthouden. Om kwel, vooral kalkrijke kwel, beter vast te kunnen houden kunnen kleine watergangen in de vochtige bossen eventueel worden gedempt.

- 18 Indien besloten wordt om de RWZI af te breken en het terrein terug te geven aan de natuur, dan liggen daar goede kansen voor uitbreiding van broekbos, ook het kalk-elzenbroekbos. Deze kans wil Natuurmonumenten graag gaan benutten.

Het in stand houden van de alluviale bossen is van groot belang voor veel bijzondere plant- en diersoorten. Denk aan voorjaarsflora, vochtminnende flora als reuzenpaardenstaart en moesdistel, vleermuizen, broedvogels als de ijsvogel en vochtminnende vlinders als de weerschijnvlinder en ijsvogelvlinder. Meest bijzondere soort is echter de in het gebied voorkomende zeggekorfslak, waarvoor een Natura2000 instandhoudingsdoelstelling geldt. De alluviale bossen kennen ook een bedreiging, namelijk de aantasting van essen door essentaksterfte. Door afsterving van deze boomsoort komt er meer licht op de bosbodem en dreigt er verruiging van de onderbegroeiing.

- 19 Natuurmonumenten streeft er naar om de kwaliteit van de alluviale bossen verder te verhogen, waardoor het voor genoemde soorten een goed leefgebied blijft of wordt. Het terugdringen van het aantal populieren is daarvoor nodig.

- 20 Voor de zeggekorfslak blijft het aandachtspunt om het leefgebied van broekbos met dicht op elkaar staande zeggevegetaties in stand te houden. Ook de gemeentelijke waterberging heeft door goed beheer potentie om geschikt te worden als leefgebied voor de zeggekorfslak. Hierover willen we goede afspraken gaan maken.
- 21 De effecten van essentaksterfte zullen we nadrukkelijk blijven volgen. Indien er verruiging gaat ontstaan door de sterfte van essen, dan zal nieuwe bosaanplant met o.a. haagbeuk, veldesdoorn en iep moeten plaatsvinden.

Op de flanken van Terworm komt ook eiken-haagbeukenbos voor, een bossoort die kenmerkend is voor de lössgronden van Zuid-Limburg. Net als de

alluviale bossen genieten ook de voor Nederland bijzondere eiken-haagbeukenbossen Europese bescherming onder Natura2000. Het zijn soortenrijke bossen die bekend staan om hun voorjaarsflora. Daarnaast zijn ze op Terworm onder andere van belang voor spechtensoorten, de kruidvlier en de in Nederland bedreigde iepenpage. Het eiken-haagbeukenbos is tevens een geschikt leefgebied voor het vliegend hert, de grootste keversoort van Nederland. Ook het vliegend hert valt onder de bescherming van Natura2000.

- 22 Natuurmonumenten streeft naar instandhouding en doorontwikkeling van de eiken-haagbeukenbossen. We willen toewerken naar een meer volwassen bosbeeld. Dit doen we door dikke bomen te bevoordelen.
- 23 Om de populatie van het vliegend hert te laten ontwikkelen, is op Terworm meer dood en rottend eikenhout nodig. We gaan daarom broedstoven aanleggen.
- 24 Ook de populatie iepenpages willen we graag laten uitbreiden. Dit doen we door iepen in het bos vrij te stellen. En we planten extra iepen aan langs bosranden en/of bij graslanden.

Verspreid over Terworm liggen natuurlijk beheerde graslanden, voornamelijk kruiden- en faunarijke graslanden. De floristische waarden van deze graslanden is redelijk beperkt al zijn er plaatselijk bijzondere planten te vinden zoals bosorchis. Ook voor vlinders als de argusvlinder en groot dikkopje

zijn de kruidenrijke graslanden van belang. Het beheer bestaat uit maaien en nabeweiding door schapen. Dat laatste wordt door bezoekers van Terworm zeer gewaardeerd! Twee percelen, waaronder het brongebied van het Prickenisserloopje, zijn orchideeënrijke, vochtige hooilanden en hebben potentie als dotterbloem-hooiland.

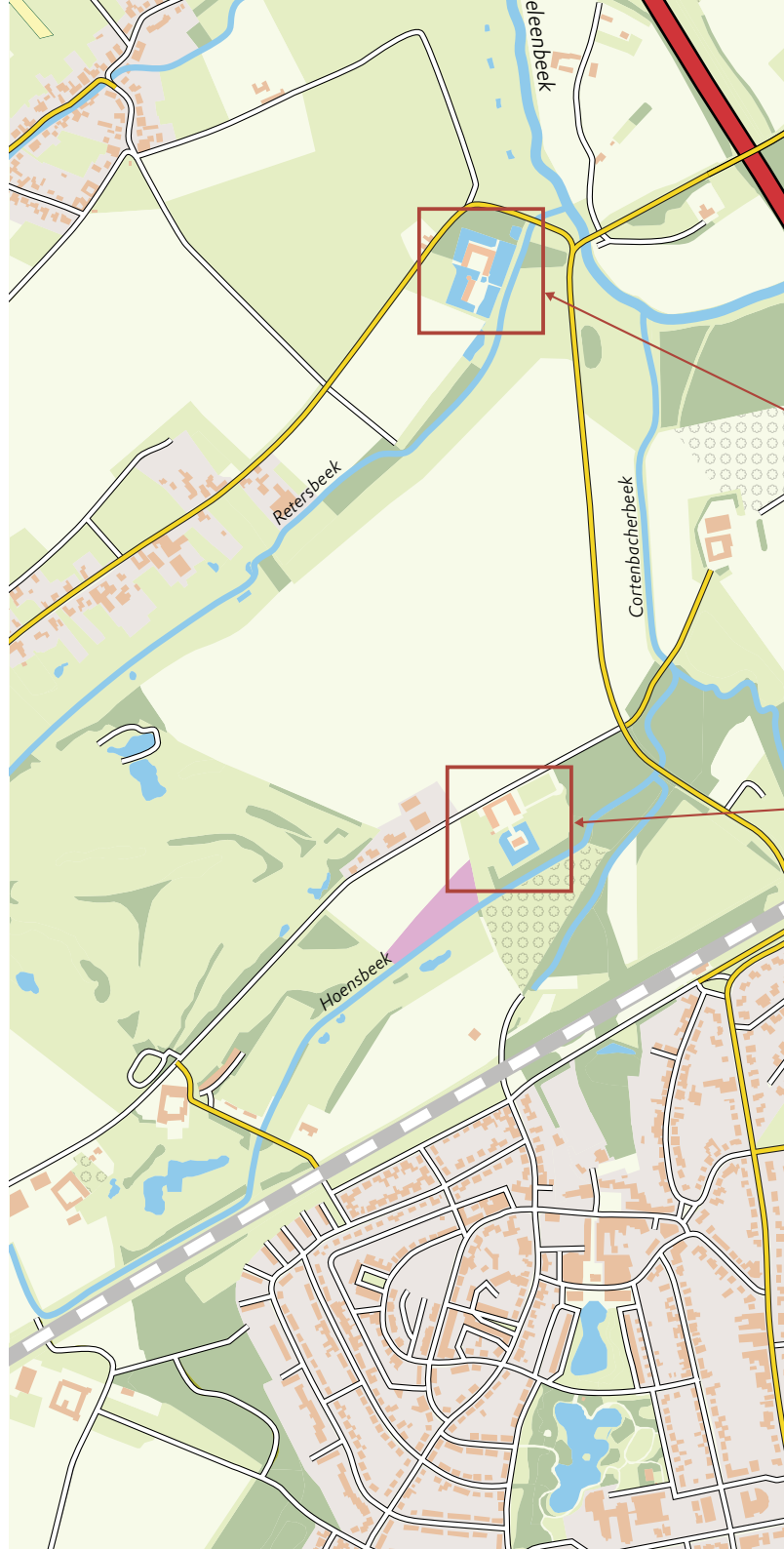
- 25 Natuurmonumenten wil de betekenis van de gras- en hooilanden voor flora en fauna verder verbeteren en gaat de variatie in de fasering van het beheer vergroten. Door een graslanden-beheerplan op te stellen gaan we gericht per perceel beheren.
- 26 Bij het Prickenisserloopje willen we samen met het waterschap naar herstel van de kwelsituatie en naar het beter vasthouden van water uit de bron. Hoewel alle andere zijdalen van de Geleenbeek bestaan uit bos, kiezen we in dit zijdal voor de floristische waarden van het hooiland. In het tweede vochtige hooiland-perceel beheren we extra om de effecten van de aanleg van een rioolpersleiding te herstellen.
- 27 Verbossing van de graslanden zullen we blijven bestrijden, ten gunste van de er voorkomende flora. Dit geldt in het bijzonder voor de omgeving van de Rammenwei.
- 28 Onderzocht zal worden of geherderde schapenbegrazing, in plaats van inrasteren, mogelijk kan worden.

Akkers zijn een belangrijk onderdeel van het cultuurlandschap van Terworm. Ze dragen bij aan het mozaïek van openheid en beslotenheid en dus aan de afwisseling en beleving van het gebied. Ook voor natuur kunnen akkers zeer waardevol zijn. Op Terworm is de natuurwaarde van de akkers echter beperkt, al komt wel het zeldzame mos smal landvorkje voor. Veel akkers zijn in gebruik voor productie, inclusief bemesting en het gebruik van bestrijdingsmiddelen. De drie meest noordelijke akkers van Natuurmonumenten kennen om die reden weinig natuurwaarden. Alleen de zuidelijk gelegen grote akker wordt biologische beheerd.

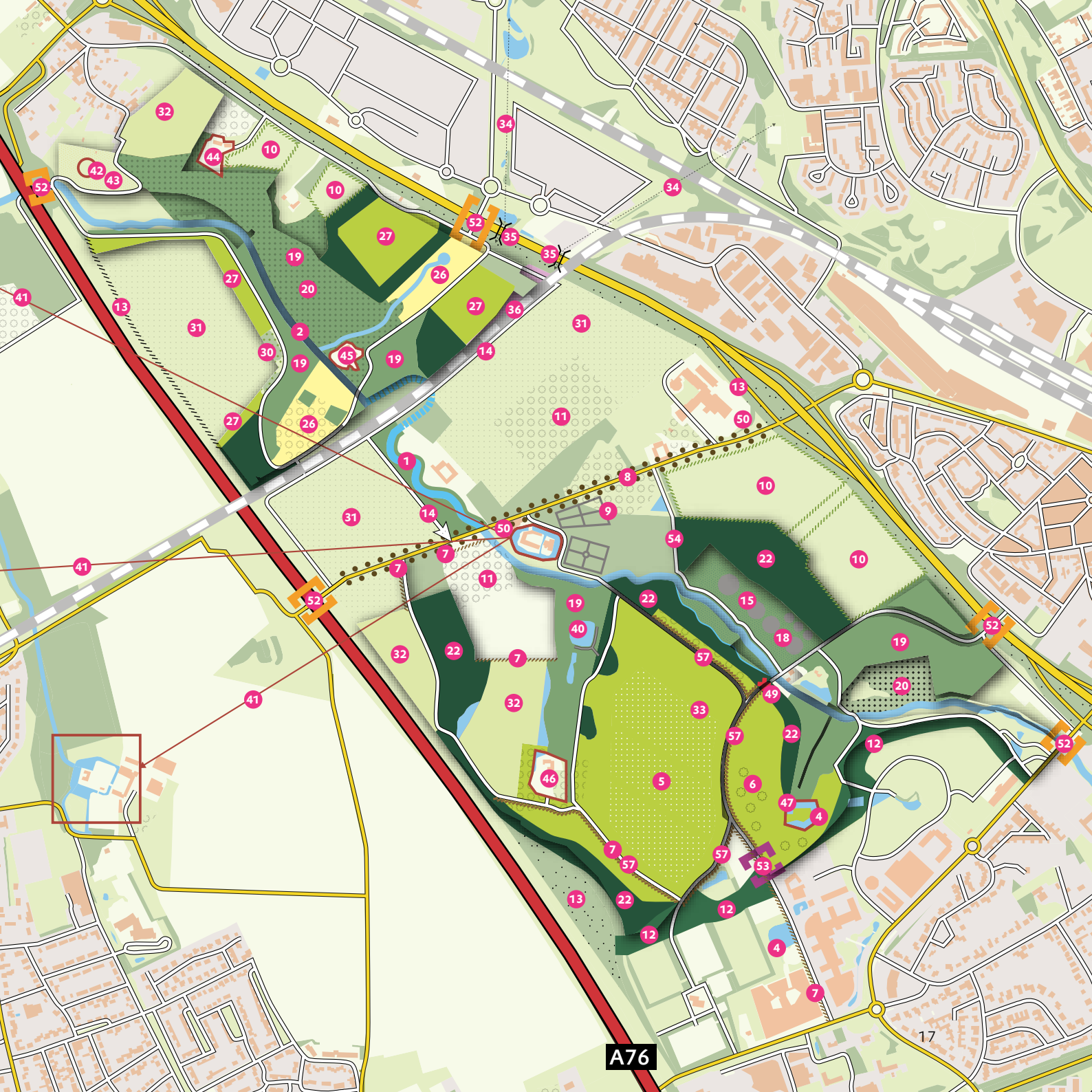

De nummers op de kaart corresponderen met de nummers in de tekst

1	Herstel Geleenbeek	31	Akkerbeheer buren
2	Geleenbeekdal	32	Biologisch akkerbeheer
3		33	Tijdelijke bloemrijke randen
4	Mogelijke waterbuffer	34	Ecologische verbindingen
5	Kleinschaliger akkers	35	Nieuwe faunapassage
6	Herstel fruitbomen	36	Bermbeheer spoordijk
7	Nieuwe hagen	37	
8	Uitbreiden laanbeplanting	38	
9	Meer zicht op kasteel	39	
10	Nieuwe hagen	40	Verlanding voormalig zwembad
11	Nieuwe boomgaarden	41	Kastelenroute
12	Inpassing stadsrand	42	Onderzoeken motte
13	Inpassing snelwegen	43	Aanpassing begrazing
14	Nieuwe recreatieve ontsluiting	44	Herstel Struyver
15	Slopen RWZI	45	Inpassing Prickenis
16		46	Vrijwilligers-basis
17		47	Gracht Oud Douvenrade
18	Nieuwe alluviaal bos	48	
19	Alluviale bossen	49	Afsluiten voor auto's
20	Beheer zeggekorfslak	50	Organiseren parkeren
21		51	
22	Eiken-haagbeukenbos	52	Versterken entrees
23		53	Verplaatsen entree
24		54	Nieuwe recreatieve ontsluiting
25		55	
26	Herstel Prickenisserloopje	56	
27	Tegengaan verbossing	57	Vaker snoeien hagen
28		58	
29		59	
30	Beheer smal landvorkje	60	

A76

17

Om distelgroei tegen te gaan is het perceel tijdelijk ingezaaid met een gras-klover-mengsel, maar dit zal op korte termijn worden vervangen door kruidenrijke voedselgewassen. Om en door het perceel heen lopen bloemrijke faunaranden. De patrijs wordt wel gezien, maar broedt er niet. Dit heeft wellicht met de vrij hoge recreatiedruk te maken en met het ontbreken van de teelt van voedselgewassen. Waardevolle soorten zijn op dit moment vooral de geelgors en veldleeuwerik.

- 29** Natuurmonumenten zou graag zien dat de akkers een veel grotere rol gaan spelen voor de natuur en streeft daarom naar biologisch, maar vooral ook kruidenrijk beheer in het gebied. Dat vraagt voor het beheer onder andere

wijziging in bemesting, bestrijdingsmiddelen en teeltkeuze. Hier beginnen we mee op de grote akker. De grote akker zal in de komende jaren worden opgedeeld in een aantal kleinere akkers, met daarop verschillende, kruidenrijke gewassen zoals granen.

- 30** Ten behoeve van het smal landvorkje wordt rond de vindplaats actief ingezet op akkerbeheer dat is gericht op akkerflora.
- 31** Voor de agrarische buurpercelen willen we minimaal toe naar een situatie waarbij er geen nadelige effecten zijn voor de omringende natuur. Hierover blijven wij met onze burens in gesprek. Voor een duurzame oplossing zou echter verwerving of grondruil (op termijn) wenselijk zijn.
- 32** Ook op de verpachte percelen gaat Natuurmonumenten streven naar beheer met meer ruimte voor flora en fauna op de akkers. Pachtcontracten zullen waar mogelijk daarop worden aangepast of worden beëindigd.
- 33** Zolang overschakeling naar kruidenrijke akkers nog niet mogelijk is, streven we er naar om in ieder geval bloemrijke randen aan te leggen.

Door de aanwezige infrastructuur en de stadsrand van Heerlen ligt Terworm ecologisch gezien geïsoleerd van de omgeving. Toch weten veel soorten het gebied te bereiken, onder andere via het ecoduct over de A76.

- 34 Een verder gaande isolatie ten opzichte van de omgeving is niet wenselijk. Daarom willen wij de mogelijkheden die er nog zijn om te verbinden aangrijpen. Zo is het belangrijk dat de nu nog resterende verbinding van noordelijk Terworm, via de groenblauwe corridor langs de Terhoevenderweg, behouden blijft en niet verder versmald wordt.
- 35 Om de oversteekbaarheid van de N281 te vergroten zal Natuurmonumenten in overleg treden met de wegbeheerder over de aanleg van extra faunapassages voor kleine soorten.

- 36 Ook zal met Pro-Rail en de wegbeheerder van de A76 contact worden gezocht over het beheer van de spoordijk c.q. wegbermen. Er liggen kansen voor versterking van de aanwezige flora als verbindend lint en deze willen we graag gaan benutten.

Visie op cultuurhistorie en gebouwen

Zichtbaar en beleefbaar

Naast het al beschreven historische landschapsbeeld is Terworm cultuurhistorisch een heel bijzonder stukje Zuid-Limburg. Vrijwel nergens vind je in de Limburgse mijnstreek nog een beekdal waar de dichtheid en diversiteit aan cultuurhistorische waarden zo groot is. Naast het omgrachte kasteel, hoeses van middeleeuwse oorsprong, ruïnes, een motte en overige historische gebouwen, heeft Terworm onder andere 'de eik van Terworm' (een plataan uit 1749), een voormalige watermolenlocatie en holle wegen. En het gebied ligt in een grotere context van beken en middeleeuwse kastelen als Cortenbach, Puth, Rivieren en Hoensbroek. Terworm is goed ontsloten, maar op dit moment is daarin niet afleesbaar wat de historische padenstructuur is geweest. Diverse paden zijn in de loop van de jaren verdwenen of zijn geasfalteerd. Het is natuurlijk ook een gebied met een meer recente geschiedenis. Vooral de herinneringen aan het voormalige zwembad (in een 19de -eeuwse visvijver) leven nog sterk bij omwonenden. Het voormalige zwembad is volledig in verval geraakt en bestaat nu uit een natuurlijke plas in het bos.

37 Natuurmonumenten heeft tot doel om de cultuurhistorische waarden in het gebied te behouden en te beschermen. Het gebied verdient het om een samenhangende visie te

krijgen op het in stand houden, ontwikkelen en beleefbaar maken van de aanwezige waarden. Vooral het verhaal van vroege bewoning langs de Geleenbeek en het tot ontwikkeling komen van het gebied in de 14de eeuw verdient daarbij extra aandacht. Natuurmonumenten wil zich samen met anderen inspannen om deze visie tot stand te laten komen.

38 In de visie kan ook worden meegenomen of, en zo ja hoe, de historische padenstructuur weer meer betekenis kan krijgen. Wij zien kansen in meer onverharde paden, minder asfalt en betere scheiding van de verschillende recreatieve gebruikersgroepen.

- 39 Doel is om de beleving van de historie toegankelijker te maken. Naast uniforme informatie in het terrein, zal worden gestreefd naar het ontwikkelen van een historische route met app en zal worden geprobeerd om in de reeks 'cultuurhistorische routes' ook een boekje uit te laten geven over Terworm.
- 40 We kiezen er voor om het natuurlijke proces van verlanding in het voormalige zwembad door te laten gaan ten gunste van natuurwaarden. We kiezen dus niet voor herstel van de recreatieve functie van de plas. Wel willen we de plek beter beleefbaar maken door een rand, van de plas deels beter toegankelijk te maken.

Centraal middelpunt van Terworm is Kasteel Terworm. Het kasteel kreeg de huidige vorm in 1891 toen het werd verbouwd door Baron de Loë. Deze baron legde ook tuinen in Rococostijl aan bij het kasteel. In de 20ste eeuw kwam Terworm in handen van de Oranje Nassau Mij, maar raakte door onbruik in verval. Tot de familie van der Valk het kasteel met gracht en een deel van de tuin volledig renoveerde en in gebruik nam als hotel-restaurant. Het kasteel is weliswaar centraal middelpunt, gelegen aan een fraaie oprijlaan, maar de zichtbaarheid van het kasteel is door omringende bosschages beperkt.

- 41 Terworm kan naar onze mening aan betekenis winnen als kasteel Terworm een nog prominente plek gaat zijn voor het gebied. Dit kan door meer recreatieve samenhang te realiseren tussen kasteel Terworm en de omliggende kastelen, door aansluiting te zoeken bij de Visie Cortenbach van de Gemeente Voerendaal en door het kasteel op te nemen in de "Kastelenroute".

De motte van Struyver ligt in de noordpunt van Terworm en is een abschnittsmotte of kasteelberg uit de 11de of 12 de eeuw. De plek bestaat uit een door mensenhanden gevormde heuvel met gracht, waarop ooit een klein kasteel heeft gestaan. Het grondlichaam is nog tamelijk gaaf en is een rijksmonument. Van het kasteel is niets meer zichtbaar

en over de geschiedenis is door gebrek aan onderzoek weinig bekend. De motte ligt in een weiland dat in gebruik is als paardenwei.

- 42 Gezien de historische relevantie van de motte zou het wenselijk zijn om nader archeologisch onderzoek te laten doen. Afhankelijk van de uitkomsten van dat onderzoek kan er voor worden gekozen om de motte beter toegankelijk te maken en de geschiedenis van motte en kasteel weer voorstelbaar te maken.
- 43 Beweiding met paarden of koeien heeft een nadelig effect op de motteheuvel, doordat deze grotere dieren met hun gewicht de bodem vertrappen. We streven daarom op korte termijn naar maaibeheer of begrazing door schapen.

Hoeve Struyver is een 14de -eeuws, omgracht kasteel geweest. Nadat het kasteel verloren is gegaan is op een iets andere locatie de 18de -eeuwse hoeve Struyver gebouwd. Deze particuliere hoeve is recent opnieuw in verval geraakt. Huis Prickenis is een adellijk huis uit 14de eeuw dat door Natuurmonumenten in erfpacht is gegeven aan particulieren. Het huis wordt al langere tijd gerestaureerd. De oorspronkelijke omgrachting rond het huis is verdwenen, even als de ooit zeer markante ligging aan (een zijdal van) de Geleenbeek. Het is nu grotendeels omgeven door bos. Een derde 14de -eeuwse hoeve, hoeve De Dries, wordt door de familie van der Valk volledig gerestaureerd, inclusief de omgrachting en het erf. De familie van de Valk gaat de locatie culinair en recreatief exploiteren.

- 44 Hoewel Struyver en Prickenis in particuliere handen zijn, blijft het voor Natuurmonumenten belangrijk om eenheid te bewaren in de bewoningsgeschiedenis van Terworm. Het zou van grote meerwaarde kunnen zijn als de ligging van Struyver, ook in relatie tot de motte, weer beter beleefbaar zou worden en de geschiedenis van de omgrachting afleesbaar zou zijn. Uiteraard is het ook wenselijk dat hoeve Struyver wordt gerestaureerd en een goede bestemming gaat vinden.
- 45 Net als bij hoeve Struyver vinden wij ook hier dat het belangrijk is om eenheid te bewaren in de bewoningsgeschiedenis van Terworm. Het zou van grote meerwaarde kunnen zijn als de statige ligging van Prickenis, en de geschiedenis van beek en omgrachting afleesbaar zouden worden.

46 In overleg met de familie van der Valk wordt onderzocht of De Dries ook de thuisbasis zou kunnen zijn van een groep beheervrijwilligers. In het gebied is namelijk behoefte aan ondersteuning bij het beheer van bomen, hagen, fruitoogst, recreatieve voorzieningen, etc.

De ruïnes van hoeve Oud Douvenrade en kasteel Eyckholt waren ook bouwwerken die stammen uit de 14de eeuw. Ze zijn echter tot ruïnes verworden in de 18de eeuw. De ruïne van Eyckholt ligt prachtig in het landschap van de Geleenbeek en wordt als rijksmonument goed onderhouden. Oud Douvenrade is minder goed beleefbaar.

47 Voor de locatie Oud Douvenrade zouden we willen bekijken of de beleving van de locatie kan worden versterkt door te onderzoeken of de waterbergingsopgave gecombineerd kan worden met de herstelde omgrachting van het ruïnecomplex. En er zal moeten worden gekeken hoe de locatie landschappelijk wordt ingepast in relatie tot de gewenste groen buffer naar de onderwijsboulevard (zie ook punt 12).

Visie op recreatie

Toegankelijk en rustig

Terworm wordt door haar bezoekers en gebruikers gewaardeerd voor haar goede toegankelijkheid en rust zo vlak buiten de stad. Het beschikt over mooie fiets- en wandelpaden, die ook geschikt zijn voor mindervaliden, sporters en een wandeling tijdens de lunchpauze. Men geniet er van de natuur en het open cultuurlandschap. Het gebruik van vooral de asfaltpaden is groot. Vrijwel alle gebruikersgroepen maken gebruik van deze paden, van wandelaar tot gemotoriseerd verkeer. Dat leidt soms tot onderlinge irritaties. Illegale paden zijn er ook, waaronder enkele routes die in gebruik zijn bij MTB-ers. Al deze recreatie leidt soms tot verstoring van de rust en van de natuur, vooral in de omgeving van de onderwijsboulevard, de grote akker en bij het kasteel.

48 Om te zorgen dat er voldoende rust blijft op Terworm, en om te zorgen dat de verschillende gebruikersgroepen allen naar tevredenheid kunnen recreëren, is een betere recreatieve zonering nodig. De omgeving van de grote akker en Den Dries wijzen wij aan als kerngebied voor recreatie en eventuele nieuwe recreatieve voorzieningen. Meer routes willen we liever niet, maar we willen wel de kansen bij eventuele herinrichting langs de Geleenbeek benutten voor wandelaars. Ook herstel van historische paden is wat ons betreft afweegbaar. Vooral als we daardoor wandelaars en

fietsers beter kunnen scheiden. De bossen van Terworm blijven grotendeels ontoegankelijk en dienen als rustgebied voor natuur.

- 49** We willen graag gemotoriseerd verkeer tegengaan, door samen met de Gemeente Heerlen een 'knip' in de weg bij het molenhuis aan te leggen.
- 50** Rond Terworm wordt wat Natuurmonumenten betreft de hoeveelheid openbaar parkeren niet verder uitgebreid. We willen vergroting van de aantrekkende werking op een grotere omgeving voorkomen en zetten in op bereikbaarheid per fiets en voet. Belangrijk is wel dat er duidelijkheid komt over waar recreanten in de toekomst kunnen parkeren bij de entree naar het kasteel.
- 51** Illegaal gebruik van de bossen door MTB-ers zullen we tegengaan en we streven naar meer handhaving, in overleg met de gemeente. Het gebied is te klein om MTB te faciliteren. We verwijzen daarom naar het netwerk van MTB-routes dat buiten Terworm aanwezig is.

Rondom Terworm bevinden zich meerdere toegangen, die heel verschillend van karakter zijn. Zo is er de statige oprijlaan naar het kasteel, een tunneltje onder de N281, de brug over de A76 of de toegangsweg over de onderwijsboulevard. Alle entrees zijn verschillend en geven niet altijd het gevoel dat men een bijzonder gebied binnenkomt. Samenhang ontbreekt.

- 52 Om Terworm meer als een geheel te gaan ervaren is het voelen van samenhang een belangrijk aandachtspunt. Dit kan onder andere door waar mogelijk de entrees meer uniform in te gaan richten. Deze inrichting is een kwestie van ontwerp en het beoogde karakter en kan wellicht meegenomen worden in de genoemde visie op cultuurhistorie (punt 37).
- 53 Voor de entree bij de onderwijsboulevard stellen we voor om deze naar het noorden te verschuiven, zodat deze aan de rand van Terworm komt te liggen in plaats van in stedelijk gebied.

De recreatieve beleving van Terworm is door het gevarieerde landschap, de goede ontsluiting, de steeds wisselende zichtlijnen, de aanwezige horeca en het prettige verblijven zeer divers. Dit is een kracht van Terworm die behouden moet blijven, maar die op enkele punten nog verbeterd kan worden.

- 54 De beleving van de Geleenbeek wordt hoog gewaardeerd door recreanten. Er zijn enkele oversteekpunten, maar er zijn weinig mogelijkheden om langs de beek te wandelen. Wij denken dat er bij herinrichtingsprojecten kansen liggen om de beleving van de beek meer aandacht te geven. Bij punt 14 pleiten wij al voor een verbinding langs de beek bij Hoeve Gitsbach. Maar ook op de locatie van RWZI liggen kansen indien deze wordt afgebroken.

- 55 Voor betere scheiding van de verkeersstromen stellen we voor om te kijken naar aanvullende wandelmogelijkheden op historische, onverharde paden (zie ook punt 38).
- 56 Door omwonenden zijn ideeën aangedragen voor extra recreatieve voorzieningen. Zo noemden zij een (natuur-)speelplek, bloemrijke plukranden en extra ontmoetingsplekken. Natuurmonumenten zal samen met bewoners gaan bekijken of, en zo ja waar, realisatie van deze wensen mogelijk is.
- 57 Hinder van overhangende haagbeplanting langs paden moet voorkomen gaan worden. Ons doel is om twee maal per jaar te gaan snoeien, mits dit kan in samenwerking met vrijwilligers en/of de gemeente.
- 58 Meer toezicht is een belangrijk aandachtspunt voor Terworm. Er is behoefte aan meer toezicht op ongewenst gemotoriseerd verkeer, illegaal mountainbiken en het aanrichten van vernielingen. Hoewel de overlast van loslopende honden beperkt is geven omwonenden aan dat ook dit een punt voor extra toezicht zou moeten zijn. Natuurmonumenten wil in overleg met de gemeente Heerlen bekijken hoe het toezicht verbeterd kan worden. En met hen onderzoeken of een hondenlosloopvoorziening, in de omgeving van de onderwijsboulevard, wenselijk is.

59 Omwonenden hebben aangegeven dat zij de aanwezige horeca waarderen, maar zij missen daarin een laagdrempelige voorziening waar ook de hond welkom is. Wij roepen daarom de exploitanten op om te onderzoeken of verbreding van de doelgroep mogelijk is.

Natuurmonumenten vindt het verbeteren van de relatie met omwonenden, bezoekers en gebruikers van haar gebieden steeds belangrijker. Natuurmonumenten wil graag een beweging zijn vóór natuurliefhebbers en dóór natuurliefhebbers. Rond Terworm is de betrokkenheid bij het gebied groot. Grondeigenaren hebben regelmatig contact met

elkaar, maar samenwerken met burgers uit de omgeving doen we hier nog niet.

60 We zouden graag zien dat de betrokkenheid van omwonenden bij Terworm vergroot kan worden. We zouden het leuk vinden als vanuit bewoners initiatieven worden ontplooid, zoals een feestelijke met-z'n-allen-plukdag of een doe-dag. We streven naar minimaal één feestelijke dag per jaar. Daarnaast zullen we ons gaan inspannen voor het opzetten en begeleiden van een vrijwilligersgroep. Deze groep kan wellicht ook een rol gaan spelen bij de organisatie van een bewonersdag.

Colofon:

Deze natuurvisie had niet tot stand kunnen komen zonder de medewerking van omwonenden, recreanten, geënuquêeerden, pachters, agrariërs, de familie van der Valk, Gemeente Heerlen, Gemeente Voerendaal, Waterschap Limburg en VVV Zuid-Limburg!

Opdrachtgever:

Eduard Habets, gebiedsmanager Zuid-Limburg

Projectleider:

Margreet Zwols

Redactie:

Margreet Zwols in samenwerking met de beheereenheid Zuid-Limburg

Opmaak en topografische kaart:

Sjansen Design BNO

Verwijzing:

Natuurmonumenten, 2017. Natuurvisie Terworm 2018 – 2035

Natuurmonumenten

Postbus 9955

1243 ZS 's-Graveland

T 035 655 99 33

www.natuurmonumenten.nl

